

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 2 (43)

Заснований в 1996 році

Рівне – 2010

ББК 74.20

О - 59

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 2 (43). — Рівне: РДГУ, 2010. — 116 с.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 29. 10. 2010 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2010

даній проблемі. Всі сімейні обговорення і ідеї так чи інакше будувалися із врахуванням тих змін, які повинні відбутися у сім'ї. Тому загальною оцінкою респондентів своєї готовності до пологів і готовності чоловіка до народження дитини було визнання більш зрілого ставлення.

За результатами нашого обстеження лише незначна частина респондентів (14 відсотків) потребують психопрофілактичної роботи. Серед форм роботи, які можуть бути використані для організації психологічного супроводу можна рекомендувати: індивідуальні консультації, тематичні лекції, тренінги «Підвищення психологічної готовності до материнства». Їх використання сприятиме формуванню релевантних материнських установок. Це дозволить попередити ускладнення материнсько-дитячих відносин.

Отже, психологічну готовність до материнства можна визначити як складне особистісне утворення, що визначає поведінку жінки відносно себе, як майбутньої чи реальної матері та до дитини, як до ціннісного суб'єкту. Готовність до материнства це здатність матері забезпечувати адекватні умови для розвитку дитини. Воно проявляється у визначеному типі ставленні матері до дитини. Тип материнського відношення, що відповідає готовності чи неготовності до материнства, пов'язаний з цінністю дитини для матері. У період вагітності можна виявити особливості психологічного стану і його динаміку, які являються прогностичними для виявлення типу відношення матері до дитини після пологів. Готовність до материнства якісно змінюється під час другої вагітності та при народженні дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брутман В.И., Филиппова Г.Г., Хамитова И.Ю. Методики изучения психологического состояния женщин во время беременности и после родов // Вопросы психологии. - 2002. № 3. - С. 110-118.
2. Владимиров О.А., Тофан Н.И., Нестерова О.С. Исследование уровня психологической готовности к материнству и его влияние на течение беременности. - Репродуктивное здоровье женщины. - 2005. № 1(21). - С. 22-24.
3. Мещерякова С.Ю. Психологическая готовность к материнству // Вопросы психологии. - 2000. № 5. С. 18-27.
4. Смирнова Е.О., Быкова М.В. Опыт исследования структуры и динамики родительского отношения // Вопросы психологии. - 2000. № 3. С. 3-14.
5. Филиппова Г.Г. Материнство и основные аспекты его исследования в психологии // Вопросы психологии. - 2001. № 2. С. 22-36.

***Резюме.** Стаття посвящена аналізу змін у структурах материнської сфери, обумовлених винашиванням і народженням другого ребенка.*

***Summary.** Article is devoted to the analysis of changes and developments in the structures of parent sphere, which are determined by a birth of the second child.*

УДК. 15:364

В. Б. БУЧКО

ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЗАСУДЖЕНИМ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

***Резюме.** Стаття присвячена проблемам надання психологічної допомоги засудженим до позбавлення волі з метою їх подальшого виправлення та ресоціалізації. Автор наводить аргументи щодо необхідності здійснення психологічного впливу з метою коригування когнітивної, емоційної та мотиваційної сфери злочинців.*

***Ключові слова:** психологічна допомога, злочинна поведінка, ресоціалізація.*

Постановка проблеми. Значна частка девіантної поведінки підлягає під ознаки кримінальних злочинів. Серед них, у свою чергу, ті, що передбачають санкцію у вигляді позбавлення волі. Така санкція є вагомим чинником зміни свідомості, процесів сприйняття, емоцій, мотивації, потреб, цінностей тощо засуджених та тих, хто відбув покарання. На жаль, як показує практика, ці зміни, як правило, є негативними для осіб, котрих позбавили волі бодай на короткий термін, не кажучи вже про довічне ув'язнення. Згідно ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України вважається, що Кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [2].

Ст. 50 Кримінального кодексу України вказує на те, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність [1].

Ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачає виправлення і ресоціалізацію засуджених та їх основні засоби. Основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив [2].

Вищезазначені норми нічого не говорять про психологічний вплив, законодавець це не передбачив, не виокремив з-поміж інших засобів. Тому презюмується, що психологічний вплив на засуджених може здійснюватись у руслі навчання, соціально-виховної роботи та громадського впливу.

Немає сенсу наводити чи інтерпретувати інші норми згаданого кодексу, адже переважна більшість правозахисних організацій, які хоча б якимось чином задіяні у процес надання допомоги засудженим, визнають, що це декларовані права, які на практиці часто не реалізуються. Значна частина норм кодексу реалізується із суттєвими його порушеннями, де практика і теорія – діаметрально протилежні речі. Вважаю, немає сенсу детально доводити необхідність психологічної допомоги засудженим до позбавлення волі, оскільки сам факт позбавлення волі є більш ніж достатнім чинником деформації особистості, її психіки, а не тільки загального стану здорovia.

Про загальний стан здоров'я засуджених ми дізнаємось із статистики щодо хворих на туберкульоз, із рішень Європейського суду з прав людини, висновків правозахисних організацій тощо. Про психічний стан засуджених мало де згадується, а якщо і згадується – то уже про конкретні психічні хвороби чи потребу надання невідкладної допомоги у зв'язку, наприклад, із численними спробами самогубства. Відсутність належної психологічної допомоги засудженим до позбавлення волі створює проблему превентивності скоєння ними повторних злочинів, перешкоджає ефективній ресоціалізації, а часто навпаки поглиблює асоціальну поведінку, підсилює ненависть до держави, її структур, викликає емоційну агресію, вільно плаваючий гнів, когнітивний дисонанс, негативні установки, астеничні емоції, погіршення фізичного стану та психічного здоров'я.

Пересічний громадянин може задатись питанням: «Якщо людина вчинила злочин, за який передбачено позбавлення волі, то для чого думати про комфорт засудженого, коли існує багато інших проблем, наприклад, хворих дітей, пенсіонерів, самотніх матерів, сиріт і так далі, котрі у житті нічого асоціального не зробили і також потребують уваги психологів?». Але давайте зважимо, скільки злочинів скоюється в стані афекту, скільки спровоковані віктимною поведінкою жертв, яка кількість економічних злочинів скоєна через скрутне фінансове становище, скільки помилок допущено слідчими органами і винесено незаконних вироків. Про ці факти громадськість, як правило, не знає нічого, по-перше, через те, що її це не дуже цікавить, а по-друге, через відсутність доступу до інформації. Знову ж таки, Кримінальний процесуальний кодекс України говорить про принцип гласності та публічності кримінального процесу, а насправді на практиці це далеко не так.

З огляду на вищезазначене слід припустити, що для психологів місця позбавлення волі, а саме особи, котрих позбавили волі, є непочатим краєм роботи.

Мета дослідження – висвітлити проблеми щодо надання психологічної допомоги засудженим до позбавлення волі.

Результати дослідження. Вікіпедія наводить наступні фактори ризику девіантної поведінки: біологічні: наслідки спадковості, вплив природного середовища, порушення роботи ферментативної та гормональної систем організму, вроджені психопатії, мінімальні мозкові дисфункції внаслідок органічного враження головного мозку; психологічні: акцентуації характеру, інфантилізм, підвищений рівень тривожності, різноманітні реакції (емансації, відмови, компенсації тощо), задоволення почуття цікавості, потяг до самоствердження, потреба змінити психічний стан у стресовій ситуації; соціально-економічні: зниження життєвого рівня населення, майнове розшарування суспільства, обмеження соціально схвалених способів заробітку, безробіття, доступність алкоголю та тютюну; соціально-педагогічні: зростання кількості сімей з конфліктними та асоціальними стилями виховання; соціально-культурні: зниження морально-етичного рівня населення, поширення кримінальної субкультури, руйнування духовних цінностей, наростання неформальних об'єднань, в яких домінує культ сили, пропаганда в засобах масової інформації насильницьких та безвідповідальних стереотипів поведінки [5].

Це далеко не всі чинники, які штовхають людину скоювати злочини невеликої, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Щоб здійснити уже згадане виправлення та ресоціалізацію засуджених – необхідно правильно визначити та врахувати при психологічному впливі на особу засудженого саме ті чинники, котрі стали причиною або каталізатором скоєння злочину. Інакше процес виправлення та ресоціалізації буде, як мінімум, малоефективним. Ресоціалізація та виховання засуджених неможливе без психологічного впливу. Питання платності, волонтерства та заохочення до надання психологами допомоги у цій сфері має, на мою думку, регулюватись законодавством, навіть тим самим Кримінально-виконавчим кодексом України або іншим нормативним актом.

Психіка незаконно засуджених осіб потребує особливої уваги психологів, оскільки в такому випадку у засуджених проявляється значний когнітивний дисонанс. Причина цьому – різниця уявлень про скоєне фактично та приписане у вирокі, між цінностями кримінальної субкультури та власними, між уявленнями про судову систему до та після засудження тощо. Проблема полягає в тому, що в країнах пострадянського суспільства процедура оправдання незаконно засуджених, м'яко кажучи, бажає чекати кращого. Причина цьому більш-менш зрозуміла: це б свідчило про непрофесіоналізм слідчих, правоохоронних органів, судів, прокуратури; це б застало державу виплатити відшкодування; це б «зірвало пагони» окремих працівників, спричинило винесення дисциплінарних стягнень, звільнення з роботи тощо. На даний час на ці питання накладо табу. А тому психолог, який і добереться до засудженого, змушений апріорі припускати, що засудження законне. В протилежному випадку це може обернутись проти нього (за принципом «хто не з нами – той проти нас»). Недовіра психолога до особи засудженого значно підвищуватиме суб'єктивізм зі сторони психолога і ускладнюватиме будь-яку терапію. Презуюмо, що на даному етапі розвитку пенітенціарної системи в Україні краще було б у тому випадку, коли психологічну допомогу надавали б не штатні психологи з місць позбавлення волі, а певні члени психологічної асоціації, неприбуткої організації тощо, котрі були б незаангажованими і невідкладними директорам та штату пенітенціарних установ. Тим більше, що штатні психологи з часом схильні до емоційного вигорання, проявів байдужості, шаблонних методів допомоги засудженим, стереотипного мислення, зараження елементами кримінальної субкультури тощо. Усі згадані чинники схиляють до думки про необхідність ротації психологів, які надаватимуть допомогу особам, позбавленим волі. Одним із варіантів вирішення цієї проблеми може бути аналогія із наданням безоплатної адвокатської допомоги згідно черги.

Наступною масштабною проблемою є те, що цілий пласт досліджень у сфері пенітенціарної психології не використовується на практиці. Пенітенціарні органи часто отримують інформацію незаконними методами (шляхом застосування фізичної сили, психологічного тиску, обману, шантажу). Проведенні сучасні дослідження у вітчизняній та зарубіжній психології, як правило, не знаходять свого застосування у пенітенціарних установах, а якщо і знаходять, то дуже часто із кричущими порушеннями. Наприклад, поліграф (детектор брехні) в Україні офіційно не застосовується. У цьому є і плюси і мінуси. Плюс у тому, що навіть за кордоном, а головним чином у Сполучених Штатах Америки, верифікатор допускає значних порушень, помилок, часто неправильно оцінює показники поліграфа, брехню приймає за правду і навпаки. Навіть сама назва «детектор брехні» є некоректною, тому що поліграф не визначає правду чи брехню, а тільки заміряє зміни у виділенні поту, артеріального тиску, ритму серця, дихання [3]. Ці зміни свідчать про зміну емоції, але ніяким чином не свідчать про те, чи підозрюваний, підсудний або засуджений обманює або говорить правду. На основі даних поліграфа можна робити висновок про зміну емоційного стану, але ні в якому разі не про наявність брехні чи правди. Тим більше, що деякі категорії людей, наприклад психопати, слабо проявляють сором, страх тощо на задане те чи інше контрольне чи релевантне запитання верифікатора. Натомість тривожні особи схильні проявляти зміну емоцій, наприклад, страх не через те, що вони причетні до вчинення злочину, а через те, що бояться присудження (інкрімінації) їм діяння, якого вони не вчиняли. Тому поліграф ніколи не повинен служити прямим доказом, а отримана за допомогою нього інформація повинна

ретельно аналізуватись психологом. Тому відмова застосування поліграфа для отримання доказів дозволяє уникнути неправильної кваліфікації дій, а разом з тим і не дозволяє отримати інформацію щодо тих обставин, на які слідчим особам, суддям тощо слід звернути увагу внаслідок емоційної реакції підозрованих, підсудних чи засуджених.

На жаль, рідко застосовується на практиці такий метод, як психодіагностика почерку, психолінгвістичний аналіз суджень. Інтерпретацію отриманих даних проводять особи без психологічної підготовки. Загалом складається враження, що кримінальний процес тільки на папері є змагальним, а в дійсності – майже інквізиційним. І то колись для отримання професії ката потрібно було навчатись п'ять років, а зараз окремі працівники слідчих органів, пенітенціарних установ посягають на життя та здоров'я як винних, так і невинних людей, про що неодноразово можна читати на шпальтах газет, журналів, у рішеннях Європейського суду з прав людини тощо. І це тільки частина айсбергу над водою. Тому для психологів і в цьому плані є над чим попрацювати, а саме: над цінностями слідчих, правоохоронців, працівників пенітенціарних установ, засуджених, тих, хто відбув покарання тощо; над проблемою спрощеного (стереотипного) мислення, над емоційним інтелектом, конформістською поведінкою, свідомістю вищезазначених осіб, їх світоглядом, перспективами розвитку, потребами, над корекцією їх емоційної, когнітивної, мотиваційної сфери, корекцією міжособистісного розуміння (ідентифікацією, рефлексією, емпатією), особливостями розв'язування конфліктних ситуацій. Якщо протестанські напрямки релігії здатні переманити на свій бік людей з кримінальним минулим і внормувати їх поведінку, вважаю, що професійні психологи просто зобов'язані це зробити в силу своєї професії. Різниця між першими та другими в тому, що у протестантів є мотивація залучення нових учасників групи, а у пересічного психолога провідна мотивація – винагорода. Хто саме повинен надавати таку допомогу – це питання спеціалізації, практики, уподобань того чи іншого психолога. Зрозуміло, що шкільний психолог скаже у такому випадку: «Моя хата скраю» і буде в певній мірі правий, тому що його поле діяльності – діти, а от психологів, які ведуть приватну практику можна було б залучити як волонтерів чи у примусовому порядку шляхом прийняття чи доповнення відповідних нормативних актів.

Оскільки засуджені та ті, хто відбув покарання (як правило, малозабезпечені верстви населення) і не спроможні самостійно оплачувати послуги психолога, знову виникає проблема: хто має платити, хто може заплатити? Якщо це не є предметом інтересів держави, місцевих органів самоврядування, окремих політиків, то чи повинен про це дбати Євросоюз, Росія, міжнародні організації. Це ще раз говорить про те, що Україна є правовою та соціальною державою декларативно.

Природньо, що любіювати питання правового регулювання надання психологічної допомоги засудженим до позбавлення волі повинні, перш за все, групи психологів, асоціації, товариства, неурядові організації, окремі практики. Держава щороку видає дипломи зі спеціальності «психологія» тисячам студентів, тому аргументація відсутності кадрів логічно відпадає, залишається не до кінця доведеною аргументація відсутності можливості та інтересу. Оскільки допомога засудженим слабо може задовольнити домінуючий, як правило, майновий інтерес, тому слід припустити, що саме це є причиною ненадання психологічної допомоги засудженим до позбавлення волі.

Вищезазначена проблема породжує наступну: відсутність достатньої практики дослідження злочинців, а відтак і правильної і (або) комплексної їх психологічної діагностики. Відсутність діагностики породжує проблему корекції постзлочинної поведінки, що в свою чергу не дає можливості визначити оптимальні превентивні заходи. А відтак, кримінальна субкультура не змінюється, хоча варто припустити, що вдалий психологічний вплив зміг би такі зміни спричинити і закріпити. Аргументом цьому може бути, по-перше, те, що кримінальна культура формується у певному середовищі, а зміна середовища спричинюватиме зміну субкультури. По-друге, кримінальна субкультура у різних країнах не однакова, що також свідчить про залежність від індивідуальних психологічних відмінностей засуджених, особливостей їх менталітету, цінностей, мислення, емоційної сфери, середовища та багато інших чинників. По-третє, принцип єдності діяльності та психіки вказує на те, що зміна діяльності засуджених спричинить певну зміну їх психіки. Припускаю, що ці зміни будуть в основному свідомими на когнітивному, мотиваційному та емоційному рівнях.

Як покаже світова практика, дуже важко і практично неможливо коригувати стійкі потяги серійних вбивць, для яких характерний період емоційного охолодження між епізодами вбивства. В таких злочинців дев'янтна поведінка тягнеться з дитинства і у найважчій формі може проявитись в період зрілості чи навіть старості. Тому питання, яку саме психологічну допомогу надавати в такому випадку, залишається відкритим. Але це не свідчить про те, що не потрібно робити психологічну діагностику таким злочинцям хоча б заради збагачення теоретичної частини кримінальної психології.

Оскільки наукою не доведено, що домінантним чинником злочинної поведінки є генетичний чинник, слід припустити в такому випадку, що домінантним чинником є середовище. Тому змінювати це середовище шляхом певного психологічного впливу є актуальним, оскільки дає можливість уникати повторних злочинів, змінює Я-концепцію засуджених, їх пріоритети, мотиви, цінності та ряд інших чинників, які свідомо чи несвідомо спонукають здійснювати суспільно небезпечну діяльність.

Здійснювати психологічних вплив на засуджених до позбавлення волі (або тих, хто відбув покарання) слід з урахуванням ряду чинників, серед яких важливе місце має гендерний та віковий. Окрім того, психологам слід обирати програму психологічного впливу на засуджених з урахуванням їх індивідуальних особливостей та обставин, за яких вони вчинили суспільно небезпечне діяння (мета, мотив, вина, стан афекту, усвідомлення скоєного тощо), а також з урахуванням об'єктів злочинів, наприклад, за групами, виділеними особливою частиною Кримінального кодексу України: злочини проти основ національної безпеки України; злочини проти життя та здоров'я особи; злочини проти волі, честі та гідності особи; злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; злочини проти власності; злочини у сфері господарської діяльності; злочини проти довкілля; злочини проти громадської безпеки; злочини проти безпеки виробництва; злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

Висновки. Дана стаття відкриває ряд проблем на шляху надання психологічної допомоги засудженим до позбавлення волі та критично вказує на проблемні моменти у діяльності пенітенціарної системи, складність ситуації в сфері правосуддя в цілому. Все ж таки існує група професіоналів як зі сторони психологів, так і зі сторони юристів (неодноразово зустрічаю людей, котрих можна називати з великої літери), тому критика не повинна їх образити, а тільки мотивувати до нових позитивних дій, добрих справ, дати можливість відчувати себе такими, що творять добре, вічне, мудре.

Разом з тим залишаються відкритими ряд проблемних питань: залучення психологів до надання допомоги засудженим до позбавлення волі (або тим, хто відбув покарання), заохочення та фінансування такої допомоги, а також її правове врегулювання; впровадження сучасних вітчизняних та закордонних досліджень з юридичної психології та психології в цілому в діяльність правоохоронних, пенітенціарних органів; психодіагностика засуджених, здійснення

відповідного психічного впливу з метою коригування їх поведінки, зміна кримінальної субкультури в цілому; здійснення психологічного впливу на засуджених з урахуванням гендерного, вікового чинника та об'єкта злочину.

Дана стаття не охоплює усієї проблематики; подальших психологічних досліджень потребують складові злочинної діяльності, особливості відбування покарання в місцях позбавлення волі, психологічні аспекти кримінальної субкультури та способи психологічного впливу на засуджених до позбавлення волі (або тих, хто відбув покарання) з метою коригування їх когнітивної, емоційної та мотиваційної сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2004. – 1196 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України // Голос України від 29.08.2003 - № 161.
3. Эжман П. Психология лжи. Обмани меня, если сможешь. – СПб. : Питер, 2010. – 304 с.
4. Наварро Д. Я вижу, о чём вы думаете / Д. Наварро, М. Карлинг; пер. с англ. О. Г. Белошеев. – Минск : «Попурри», 2009. – 336 с.
5. Девіантна поведінка. Вільна енциклопедія Вікіпедія // <http://uk.wikipedia.org>.

***Резюме.** Стаття посвячена проблемам предоставления психологической помощи осужденных к лишению свободы с целью их последующего исправления и ресоциализации. Автор приводит аргументы относительно необходимости осуществления психологического влияния с целью коррекции когнитивной, эмоциональной и мотивационной сферы преступников.*

***Summary.** The article is devoted to the problems of psychological support for the persons, who are deprived of liberty with purpose of their further correction and resocialization. The author gives reasons to the necessity of psychological influence realization on the criminals with the purpose of correction of their cognitive, emotional, and motivational sphere.*

УДК [159.923.2:331.54]:159.922.8

О.Д. ГЛАВІНСЬКА

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТА САМОТВЕРДЖЕННЯ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

***Резюме.** У статті проаналізовані теоретичні засади проблеми професійної самосвідомості та самоствердження особистості, чинники формування ціннісних орієнтацій та особистісної ідентичності.*

***Ключові слова:** проблема самовизначення, професійна самосвідомість, ціннісні орієнтації, особистісна ідентичність.*

У проблемі розвитку активності особистості і реалізації її потенціалу суттєва роль належить самосвідомості. Вивчення самосвідомості у кожен віковий період розвитку особистості має важливе практичне значення, оскільки тільки з урахуванням психологічних закономірностей, їх природи та змісту можливо на науковій основі організувати виховну і розвивальну роботу з молоддю [4]. Існує суперечність між гострою потребою юнаків у самопізнанні та нездатністю адекватно реалізувати її, наслідком чого є зниження рівня адекватності та стійкості самооцінки формування «Я»-образу. Насамперед турботу науковців викликають юнаки із середньою та заниженою самооцінкою. На подібних самооцінках ґрунтується середній і низький рівні домагань. Шлях до саморозвитку і самоствердження найбільш продуктивний, якщо тип самооцінки юнаків характеризується здатністю ставити перед собою складні і достатньо відділені цілі та зусиллями для їх досягнення [5].

Постановка проблеми. Вивчення свідомості та самосвідомості є важливою науковою проблемою не лише психологічної науки, а й усієї сучасної теоретичної культури. У сучасних психологічних дослідженнях існують розбіжності у розумінні сутності розвитку особистості. Важливо розуміти, які психологічні фактори сприяють розвитку активної молоді, неповторної, унікальної особистості як продуктивної, діяльної, щасливої людини, професіонала за покликанням. У психологічних працях І.Беха, М.Боришевського, І.Булах, П.Гальперіна, М.Гінзбурга, Д.Ельконіна, О.Леонтьєва, С.Максименка, Н.Максимової, Л.Орбан-Лембрик, Р.Павелківа, С.Рубінштейна, М.Савчин, Н.Чепелевої закладені основи наукового аналізу проблем свідомості особистості. Поряд з цим у науковій літературі відзначається, що не зважаючи на зусилля психології та інших наук, проблема свідомості та самосвідомості особистості, особистісної ідентичності далекі від свого вирішення. Тому метою нашого дослідження є теоретичний аналіз проблеми вивчення самосвідомості особистості, її становлення та розвиток, а також ідентифікаційних структур у юнацькому віці.

Якщо кінцевим продуктом процесу самопізнання вважати динамічну систему уявлень людини про себе, то потрібно охарактеризувати її складові. «Самосвідомість – це усвідомлення людиною своїх дій та їх результату, думок, моралі та інтересів, ідеалів та мотивів поведінки, цілісна система самого себе і свого місця в житті» [1].

Самооцінка – це особистісне судження про власні цінності, яка виражається в установах, властивих індивіду. В цілому самооцінка виражає ступінь розвитку у людини відчуття самоповаги, особистісної цінності та позитивного відношення до всього, що входить до сфери власного «Я».

Тому низька самооцінка передбачає неприйняття себе самого, заперечення, негативне відношення до власної особистості. Можна виділити декілька джерел формування самооцінки, які набувають різного значення в процесі становлення самооцінки. Для юнацького віку характерна тенденція до порівняння себе з іншими, вплив однолітків в дитячому віці та юнацтві відіграє ведучу роль в розвитку ідентифікації і формуванні установок. Підлітки набагато легше ідентифікують себе з іншими підлітками ніж з старшими людьми. Самоусвідомлення визначає усвідомлення себе особистістю, яка грає різні ролі в різних ситуаціях. Якщо розуміти самосвідомість як засіб саморегуляції, можна припустити, що структура самосвідомості складається з таких компонентів: усвідомлення себе як суб'єкта діяльності та усвідомлення і оцінка себе в певних видах діяльності. Тому в професійній самосвідомості на першому плані знаходиться зміст, який визначається професійною діяльністю.

З М І С Т

<i>Від редакції</i>	3
Ямницький В.М., Литвиненко С.А. Ігротерапія як засіб психологічної допомоги дітям і підліткам	4
Павелків Р.В. Проблема пошуку та впровадження інноваційних психолого-педагогічних технологій розвитку особистості в освітніх закладах	6
Воробійов А.М. Психологія перфекціонізму.....	9
Артемова О.І. Проблеми психологічного супроводу дезадаптованих учнів загальноосвітньої школи	12
Бабак К.В. Професійний розвиток особистості як психологічна проблема	14
Безлюдна В.І. Народження другої дитини як фактор розвитку материнської сфери	16
Бучко В.Б. Проблеми надання психологічної допомоги засудженим до позбавлення волі.....	18
Главінська О.Д. Проблема професійної самосвідомості та самоствердження у юнацькому віці.....	21
Демчук О.О. Психологічні закономірності організації професійного самовиховання майбутніх педагогів	23
Демянюк О.Б. Інтегративний підхід у контексті психологічної допомоги особистості	26
Джеджеря К.В. Цінності як смислова основа подолання особистісних комунікативних труднощів.....	28
Дружиніна І.А. До питання вивчення феномену ідентичності у сучасній психологічній науці	31
Жигайло О.О. Особливості розвитку свідомості та самосвідомості молодших школярів	34
Ілляш С.Д. Психологічні аспекти розвитку професійного саморозуміння майбутніх педагогів	36
Кириченко Н.А. Психологічні особливості цілетворення та цілепокладання	39
Корчакова Н.В. Вплив особистісних характеристик на формування рольової поведінки у сфері батьківства	43
Кравчук М.М. Проблеми впливу небезпечних ситуацій на формування життєвих перспектив підлітків з девіантною поведінкою	45
Кулаков Р.С. Мотиваційні чинники професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці	48
Лисяк О.М. Проблема внутрішньої конфліктності ціннісно-смислової сфери особистості.....	51
Маркович О.В. Психотерапевтична роль медичної сестри при спілкуванні з пацієнтами	54
Матейко Н.М. Особливості надання психологічної допомоги школярам, які проживають на екологічно несприятливих територіях.....	57
Мельник І.Я. Просоціальна поведінка як складова соціальної компетентності.....	60
Михальчук Н.О., Івашкевич Е.З. Організаційні основи догляду за психічнохворими в умовах стаціонарного лікування	63
Назарець Л.М. Посередництво психолога у вирішенні проблеми взаємодії батьків і дітей	67
Нестерук-Володимирець О.В. Психологічний супровід профільного навчання в позашкільному закладі нового типу – палаці дітей та молоді м. Рівного	69
Ніколайчук Г.І., Ніколайчук І.О. Проблема розуміння художнього тексту студентами вищої школи	73
Павелків В.Р. Особливості психодіагностики відхильної поведінки підлітків	75
Палагнюк В.В. Теоретичні засади психологічної допомоги в процесі професійної адаптації викладача-початківця ВНЗ	77
Пивоварчук Т.О. Психологічні особливості інтенсивного розвитку комунікативних здібностей студентів у процесі вивчення іноземної мови.....	79
Рибак В.А. Психологічні засади формування самоставлення студентів з особливими потребами	82
Косарєва О.І., Рудь Г.В. Особливості прояву механізмів психологічного захисту в підлітковому віці	84
Савуляк В.О. Корпоративна культура як чинник особистісного зростання працівників організації.....	87
Садова І.І. Соціально-психологічні проблеми сімей, пов'язані з вихованням дітей з особливими потребами у контексті загальної ситуації в Україні	89
Созонюк О.С. Концептуальні засади коучингу як форми психологічної допомоги.....	92
Сторож О.В. Психологічні особливості творчої соціалізації особистості на етапі ранньої юності	95
Хомич І.С. Самовідношення у молодшому шкільному віці	98
Цуканова М.С. Соціально - психологічна допомога та реабілітація бездоглядним і безпритульним дітям у притулку	100
Чала Ю.М. Проблема розвитку особистісного досвіду психолога під час тренінгової роботи та шляхи її розв'язання	103
Череп В.Ю. Психологічний супровід молодшої сім'ї з первістком: основні напрямки	106
Шмига А.І. Недоліки організаційної культури як одна з причин професійного «вигорання», превентивні методи та шляхи подолання	108
<i>Відомості про авторів</i>	112

Наукове видання

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 2 (43)

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія РВ № 540/93-Р від 03.11.2009 р.

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.
Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 22.10.2010 р. Підписано до друку 29.10.2010 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Обл. вид. арк. 29,14. Замовлення № 84/1 Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59   **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 2 (43). — Рівне: РДГУ, 2010. — 116 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20